

УДК 159.9+130.1+008

DOI: [https://doi.org/10.17721/BPSY.2025.1\(21\).21](https://doi.org/10.17721/BPSY.2025.1(21).21)

Наталія ЯРМОЛІЦЬКА, канд. філос. наук, наук. співроб.

ORCID ID: 0000-0002-1922-3496

e-mail: natashav63@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Людмила ЄВДОКИМОВА, мол. наук. співроб.

ORCID ID: 0000-0002-3214-037X

e-mail: liudmyla.yevdokymova@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Дмитро ТОВМАШ, канд. філос. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-4576-0703

e-mail: tovmash@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЕТНОПСИХОЛОГІЧНА ТА ФЕНОМЕНОЛОГІЧНА ЕКСПЛІКАЦІЯ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В ТВОРЧОСТІ ГНАТА ХОТКЕВИЧА

Вступ. Стаття присвячена аналізу творчості українського письменника Гната Хоткевича крізь призму етнопсихології та феноменології як методів дослідження колективного травматичного досвіду української культури. Розглянуто літературні твори Г. Хоткевича як носії колективного травматичного досвіду української культури, репрезентованого в художній формі. Особливу увагу приділено аналізу художніх образів і тем, у яких проявляються такі травматичні стани як відчуження, репресії, духовна роздвоєність, руйнація традиційного способу життя, індивідуальний і колективний біль, національне гноблення, трагедії історичної пам'яті. Досліджено, як інтенціональність свідомості Г. Хоткевича, яка спрямована на переживання національної ідентичності, втілюється в мовних образах та художній структурі творів письменника.

Методи. В дослідженні застосовано міждисциплінарний підхід, який поєднує етнопсихологічний аналіз, феноменологічну редукцію, історико-культурну герменевтику та текстологічну інтерпретацію.

Результати. Виявлено, що творчість Г. Хоткевича є репрезентативною формою національної пам'яті, де індивідуальний досвід перетворюється на культурну архетипову модель переживання травми (колективної, історичної, етнічної). Встановлено, що твори Г. Хоткевича є не лише естетичними об'єктами, а й феноменами колективної пам'яті, які відображають глибинні шари етнопсихіки українського народу. Доведено, що Г. Хоткевич, синтезуючи фольклорні, історичні й особисті мотиви, формує художню парадигму, в якій національна пам'ять постає як глибоко вкорінене джерело самопізнання і духовного спротиву. У цьому сенсі творчість Г. Хоткевича виконує функцію культурної терапії, зберігаючи цілісність ідентичності в умовах історичних катастроф. Окреслено нові підходи до аналізу літературного тексту як простору травматичного досвіду, що актуалізує необхідність подальшого осмислення подібних практик у контексті сучасної гуманітаристики.

Висновки. Гнат Хоткевич не лише відображав історичні рани українського народу, а й трансформував їх у символічні образи, які сприяли консолідації національного "Я" та збереженню ідентичності.

Ключові слова: Гнат Хоткевич, етнопсихологія, феноменологія, травма, травматичний досвід, національна ідентичність, українська культура, колективна пам'ять, історична пам'ять.

Вступ

Українська культура XX ст. сформувалася в умовах масштабних історичних катаклізмів: національно-визвольні війни, голодомор, сталінські репресії, світові війни, ідеологічні заборони, русифікація та витіснення національного культурного наративу з публічного простору. Ці події стали джерелом глибоких травм не лише на рівні окремих людських доль, а й у площині колективної психіки, закладаючи підвалини трансгенераційної пам'яті та зумовлюючи специфіку національного самовідчуття. Такі історичні травми не лише змінювали структуру повсякденного життя українців, а й трансформували спосіб мислення, систему цінностей, ставлення до себе, інших і світу. Всі ці події залишили глибокий слід у національній підсвідомості, що знайшло відображення в творчості багатьох письменників. Особливо показовим є доробок Гната Хоткевича (1877–1938) – українського письменника, драматурга, публіциста, музиканта, композитора й громадського діяча, який, попри зовнішню ліричність, акумулював у собі ключові аспекти колективного болю, трансформувавши його через художнє осмислення. Г. Хоткевич був однією з найяскравіших і водночас найменш інтерпретованих постатей. Його творчість виникла у надзвичайно складний період історії України, вона ві-

дображає як особисті, так і колективні переживання народу. Попри значний художній і культурологічний потенціал, творчість Г. Хоткевича досі рідко аналізується в межах сучасної гуманітаристики, зокрема в площині феноменології культури та етнопсихології.

В українському культурному просторі постать Г. Хоткевича часто асоціюється передусім з його прозою, драматургією, музично-етнографічною діяльністю. Натомість його поетична спадщина залишається малодослідженою, проте є надзвичайно промовистою саме в контексті осмислення травматичного досвіду української культури. Поетична мова Г. Хоткевича – це особливий код, в якому зашифровано не лише переживання особистого болю, але й глибоко укорінене відчуття втрати культурного ґрунту, ідентичності, майбутнього. Г. Хоткевич був свідком і жертвою репресивної машини радянської системи, тому його творчість – це результат досвіду пригнічення, замовчування, цензурного контролю, вона стала спробою збереження цілісності особистості в умовах розщепленої ідентичності. Письменник творив у проміжку між життям і вигнанням, між буттям і забуттям, і саме ця прикордонність відкриває перспективу феноменологічного осмислення його поезики.

Актуальність обраної теми полягає в необхідності нового прочитання української літературної спадщини

XX ст. з урахуванням психологічної глибини, символічного змісту та травматичних векторів, що пронизують наративи епохи. Сучасні підходи до аналізу культурної пам'яті, зокрема через призму феноменологічної філософії та етнопсихології, дають змогу по-новому осмислити літературну творчість як форму збереження, передачі та трансформації травматичного досвіду. Запропонований комплексний аналіз творчості Г. Хоткевича, як тексту культурної травми, що поєднує індивідуальне авторське переживання з колективною психоісторією українського народу та застосування міждисциплінарного методологічного інструментарію, дозволило виявити у творах письменника приховані смисли, архетипи й емоційні коди, через які актуалізується багаторівнева картина національного буття.

Мета статті – дослідити феномени етнопсихологічної травми та способи її художньої репрезентації у творчості Г. Хоткевича, зокрема через феноменологічну оптику переживання, збереження і трансформації культурної пам'яті. Виходячи з зазначеної мети було сформовано основні завдання дослідження: визначити етнопсихологічні маркери колективного травматичного досвіду в українській культурі XX ст.; проаналізувати художні тексти Г. Хоткевича з точки зору феноменології суб'єктивного досвіду; виокремити механізми культурної пам'яті та ідентифікації, які виявляються в творчості письменника; порівняти індивідуальну художню інтенцію автора з колективними психокультурними патернами; показати, як література слугує простором рефлексії та реабілітації історичної пам'яті.

Джерела. Основними джерелами дослідження стали оригінальні твори Г. Хоткевича (оповідання, публіцистика, музичні есе). Також основу дослідження склали праці з етнопсихології, культурології та феноменології. Наразі використано праці з феноменології культури (Е. Гуссерль, П. Рікьор), травматології культури (К. Карут, Дж. Александер), з українського літературознавства (О. Забужко, Т. Гундорова, Ю. Шевельов та ін.).

Основу даного дослідження склав науковий доробок сучасних українських вчених, насамперед, це праці І. Данилюка, О. Богучарової, О. Забужко, В. Ільїна, В. Кременя, А. Кислинської, Г. Костюк, Є. Левченко, С. Руденка, В. Приходька, В. Предко, Т. Траверсе, М. Тасенка, Т. Титаренко, Г. Улюри та ін. Таким чином, основна увага була зосереджена на українському науковому контексті, зокрема на ґрунтовному дослідженні історико-теоретичних основ етнопсихології (Данилюк, 2010); вивчення впливу травмувального досвіду загрози життя на особистісний розвиток українців (Danyliuk, Bohucharova, 2023); психологічних особливостей зв'язку життєстійкості та самооцінки особистості в складних життєвих ситуаціях (Predko, Schabus, Danyliuk, 2023); дослідження в області соціальної психології мистецтва; психології творчості; політична психологія та політична комунікація (Траверсе, 2020, 2023); дослідженні національної ідентичності в українській культурі та літературі, психологічний аспект наративів (Улюра, 2023); формування української національної ідентичності, культурної пам'яті та їх психологічні аспекти (Кремень, & Ільїн, 2020); вивчення кризи ідентичності, життєвих стратегій українців в умовах соціальних трансформацій, у тому числі в контексті війни та еміграції (Титаренко, 2024); дослідження стосунків між тілом і простором у дослідницькому полі феноменологічної антропології (Prykhodko, & Rudenko, 2018); дослідження феномену війни, як точки бачення матеріалістичної феноменології (Приходько, 2023); дослідження міждисциплінарних аспектів систем класифікації психічних

розладів (Rudenko, & Tasenko, 2024); передумови виникнення, історія розвитку та основні течії філософії психіатрії (Tasenko, 2022); дослідження міждисциплінарних українських практик удосконалення діагностики посттравматичного стресового розладу та тривожно-депресивних розладів з використанням методів феноменологічної філософії (Rudenko, Tasenko, & Levcheniuk, 2025).

Методи

У дослідженні було використано феноменологічний метод (Е. Гуссерль, П. Рікьор, М. Мерло-Понті), для аналізу суб'єктивного переживання травми, дослідження інтенцій свідомості автора, спрямованих на переживання і репрезентацію травматичного досвіду; етнопсихологічний підхід (Г. Костюк, Ю. Лотман), для виявлення типових для української ментальності моделей реагування на травматичні події; герменевтичний аналіз тексту, як способу інтерпретації змістовних структур, символів, алюзій; психоаналітичні елементи (К. Юнг), для реконструкції архетипових образів; меметичний аналіз, для розгляду повторюваних образів, які трансплюють колективну пам'ять; культурологічний підхід, для аналізу контекстів формування культурної травми в українській історії.

Результати

Культурна травма, на відміну від індивідуальної, є результатом колективного досвіду, що загрожує базовим засадам ідентичності. Вона виникає тоді, коли члени колективу відчують, що зазнали глибокої поразки, яка залишила слід у їхній свідомості й трансформувала їхнє бачення самих себе та свого місця в світі. Культурна травма не є простою сумою індивідуальних переживань, а набуває структури символічного контуру, вписаного у колективну пам'ять (Дж. Александер). У випадку України XX ст. йдеться про такі травматичні події як Голодомор 1932–1933 років, сталінські репресії, масові розстріли інтелігенції, депортації, русифікацію, дві світові війни, Чорнобильську катастрофу. Ці події глибоко порушили структури колективної свідомості, залишивши відкриті рани в національному дискурсі. Голодомор, як організований геноцид, мав на меті не лише фізичне знищення селянства як основи нації, але й символічну руйнацію архетипічного ладу буття. Сталінські репресії викорінювали інтелектуальну й духовну еліту, залишаючи народ без провідників. Системна політика мовного та культурного тиску формувала травму забуття, в якій українське "я" було витіснене за межі власної мови та культури. Усе це спричинило глибоку онтологічну нестійкість – втрату віри у власну суб'єктність, здатність до дії, сумнів у сенсах історії. Цей досвід, перенесений у художній дискурс, вимагає специфічного способу прочитання – такого, що розкриває не лише образи та мотиви, а й глибини національного психоафективного поля. Саме тут феноменологічний підхід дозволяє побачити не лише те, що сказано, а й те, що залишилось невимовленим: мовчання, обриви, відлуння, повтори – усе це є знаками присутності травми в тексті культури. Травма, пережита культурою, трансформується в художні форми як спосіб її подолання, тут пам'ять стає не лише тягарем, але й ресурсом ідентичності. Отже, культурна травма є не лише досвідом втрати, але й потенціалом відновлення, за умови, що вона осмислена, проговорена, трансформована через мистецтво. Будучи відомим композитором і бандуристом Г. Хоткевич вірив у те, що саме музика допомагає людині зцілитись, позбутися горя, очистити душу, підняти власне "Я". "Вам раджу: коли хочете почувати, як плаче ваша власна душа; коли хочете забути свої будні, своє горе, з'єднати в одно усі свої радості й, збільшивши їх в тисячу-тисяч разів, пережити в одну

хвилю безумної екстази; коли хочете завису підняти між Я і В с е л е н н о ю, між Я і К о с м о с о м, між Я і Н е Я; коли хочете, нарешті, пізнати дійсну музику і дійсний її вплив, – ідіть на концерт скипаля" (Хоткевич, 1929, с. 82-83).

Г. Хоткевич бачить людину як істоту вразливу, але не зламану. Саме тому його наративи зосереджені не стільки на дії, скільки на спостереженні, відчуттях, емпатійному осмисленні себе у світі. "Коли ти дивишся на велику людину і клониш коліна перед її обличчям або... спиною – невже ти думаєш, що то вона дійсно щось сотворила, щось вигадала, щось написала (хочаби навіть нові варіації на старі теми)? Вона тільки крапля в потоці свого колективу, і треба було великої попередньої роботи того колективу, аби зродити мисль великої людини; треба було мільйонів помилок, аби вона могла висловити бо-дай одну безпомилкову на десять літ гадку; треба всієї безконечності людських страждань і мук, аби в душі тої людини зродилася пара філантропійних ідей. Ні за що людство так дорого не платить, як за великість своїх великих" (Хоткевич, 1929, с. 232). Загалом, твори Г. Хоткевича свідчать про складний художній простір, в якому осмислюється національний травматичний досвід. Його тексти дозволяють глибше зрозуміти способи художньої репрезентації колективної пам'яті, внутрішнього болю та культурної ідентичності.

Результати даного дослідження можна окреслити в кількох ключових аспектах. Насамперед, це – *текст як простір колективної травматичної пам'яті*, який добре простежується в творах Г. Хоткевича, зокрема в оповіданнях, новелах, етнографічних есе, було виявлено тенденцію до тематизації болю, руйнації традиційного укладу життя, втрати ціннісних орієнтирів. Ці мотиви стали не лише елементами сюжету, вони структурно сформували наративи, які функціонували як маркери національної травми. Особливе місце в творах Г. Хоткевича посідають описи зламу між селянським життям, основаному на фольклорній та релігійній традиції й новій, насильницькій модерності радянського зразка. Також в текстах письменника часто виникають образи руйнації, втрати дому, вигнання, що є проєкціями історичних травм, таких як – знищення козацької традиції, русифікації, геноциду. Ось як описує Г. Хоткевич життя селян після скасування кріпацтва. "Велика панська усадьба в одному з приватних сел нашої України спільно прибиралася, доводилася до ладу, бо через два дні чекали приїзду самих панів. Коншині – це була колись багата фамілія, що володіла тисячами кріпаків, тисячами десятин землі. Тепер, після скасування кріпацтва, багатство поменшало, але все ж і в зменшеному вигляді всього було більш, ніж досить... Тут, у цьому багатому маєтку, все ще було так, як за часів кріпацтва, ніщо не нагадувало "епохи великих реформ", наче історія летіла мимо цього красивого бідного українського села. Величезний міцний панський будинок з фронтонами, під'їздами, баштами й різними ставнями, так само був повний слуг, покоївок, буфетчиків, дворецьких... Навіть у відносинах панського дому до маленьких хаток села мало що змінилося на перший погляд: так само мужики йшли на роботу, як давніше йшли на панщину; так само приходили до управителя за всякими потребами, скаргами; так само баби несли до двору полотно, масло, яйця, ягоди. Раби кнута стали рабами капіталу, але від того їм не стало легше, бо "право" в них усе ж залишилося тільки одне – це право на власну смерть" (Хоткевич. 1928, с. 89).

Слід зазначити, що ліричне начало в творах Г. Хоткевича не можна назвати втечею від реальності, скоріше

це був спосіб естетичної обробки болю через звук (музику), слово, природу. Письменник нібито описує етнопсихологічний код своїх героїв, окреслюючи їх у притаманній українській культурі риси – терпіння, мовчазний біль, співпереживання, що відсилають до колективної психіки. Також в ліриці Г. Хоткевича часто зустрічаються образи тиші, німоти, спустошення. Проте, мовчання не означає відсутності сенсу, а навпаки – символізує невиказаність болю, який суб'єкт переживає як онтологічну кризу. У цьому аспекті поетика Г. Хоткевича досить чітко перегукується з феноменологічним розумінням травми як того, що не піддається репрезентації в мові, що вкорінене в досвіді, який відмовляється бути висловленим. Наприклад, у віршах з архівного циклу "На самоті" ліричний герой перебуває в стані глибокої внутрішньої ізоляції, де слово перетворюється на тьм, а голос – на "відлуння без джерела". Загалом, в творах Г. Хоткевича досить значна увага приділяється мистецтву, яке, на його думку, є більш досконалішим ніж слово. "Єсть люди, котрі думають, що мистецтво в усіх своїх формах, це – найбільш соціальний фактор. Воно єдинить, купить, бо користує з безпосередньої передачі почуття. Передає його може й досконало, але в усякій разі досконаліше, ніж слово. А всяка безпосередність заслуговує на увагу вже тим, що вона безпосередність, що вона не дає розвиватись паразитові, перекупщикам. А ми, злегковаживши собі плекання поступу безпосередніх способів передачі чуття, розвивали паразита – слово, а воно нас почало дурити, бо штука говорення не "розширює" єднання почувань до границь, до того часу невідомих", як каже Гюйо, а навпаки – робить самі чуття, які передаються, вузькими й обмеженими. Це знає кожний, кому не ставало слів для виявлення свого почуття" (Хоткевич, 1929, с. 232).

Дієвим прикладом *формування наративу "мовчазного болю"* в творчості Г. Хоткевича стала повість "Камінна душа", яка є фундаментальним прикладом осмислення колективної етнопсихіки гірського українського населення – гуцулів, як носіїв цілісної, але травмованої культури. В повісті головна героїня, гуцулка Марійка, постає як образ народної душі, що втратила зв'язок із традиційними смислами. Через внутрішні монологи, конфлікт із соціальним середовищем і неможливістю реалізувати своє "Я", Г. Хоткевич створює портрет "камінної душі", застиглій у болі, відчуженій і замкненій у травмі. Саме тут проявляється феноменологічна редукція, яка дозволяє простежити, як суб'єктивне переживання втраченого сенсу перетворюється на метафору цілого культурного прошарку. Проте, феноменологію суб'єктивного болю письменник фіксує не подією, а її переживанням, розгортанням у внутрішньому просторі "Я", що узгоджується з феноменологічною установкою на "життєвий світ". Героїня Г. Хоткевича Марійка не відчуває світ, вона споглядає його крізь туман споминів і страху. Вона мовчить – і в її мовчанні звучить історія нації. "Могутньою стала природа. І діти її знали, що вона співає, квапилися виконувати її приказання. Без наміслу, без рахунку, як птиці, і пчоли, і цвіти. І лиш Маруся ходила неприкаянно в тім чаді, серед тих екстаз – і не знала, що з нею діється... тоскливо задзвенів мелодіями покликів і питань – гострий неспокій заповзав у душу Марусі... вона не розуміючи, як загнана ланя, дивилася великими очима кудись далеко-далеко. А приходила ніч, знов уставав проклятий мучитель місяць – і мов злий чарівник трубив у свій ріг, кличучи до жадди, до полету, до усолод, і простягав руки, тайну відкрити обіцяючи... сюди... сюди... шепотом-шелестом шуварів на високих

полонинах, шумом потоків, свистом вітру в смерекових сиграх обпою, обвію, засиплю квітами, дзвенінням крапель... Що творилося з нею по тих піснях нечутних, по тих снах несених, по тих думках недуманих, по тих зловних, жорстоких, безумно-солодких і прекрасних покликах – не могла би уповісти. І тужила би, тужила... – Що тобі, моя ясонько, що тобі, золото? Чим тебе скривджено, чим уражено?... скажи, донечко моя, втіхо моя, чим тебе рятувати, чого тобі бракує? – питала у Марусі свекруха. – Але що могла відповісти Маруся, коли вона й сама не знала? Не знала, чому палять її місячні ночі, чому зове невидимий голос, чому в журкотінню струмка чуються шепоти, а в шумах смерек сопілкові, флюєрні нутти. Що їй бракувало? Нічого. Достаток, свобода, безклопінність... милі люди, любі верхи – чого ж їй бракувало, ну чого?" (Хоткевич, 1932, с. 34-36).

Слід зазначити, що мистецтво, а саме – музика, була для Г. Хоткевича справжнім натхненням в його творчій діяльності, в якій мистецтво поставало не просто як форма естетичного досвіду, а як спосіб збереження цілісності особистості та громади, було справжньою терапевтичною практикою. Проте, слід зазначити, що музика для письменника була ще й феноменологічною репрезентацією болю. Зокрема гра на бандурі стала не лише художнім мотивом, а й онтологічною категорією, засобом переживання, осмислення і трансформації болю. У багатьох творах Г. Хоткевича музика стала своєрідним втіленням феноменологічного "життєвого світу", в якому індивід долає історичне насильство через естетичну співпереживальність. Також у нього музика виступає як форма пам'яті, як голос, здатний передати те, що замовчується на рівні мови. Це добре простежується в циклі оповідань Г. Хоткевича, присвячених народним музикантам, мандрівним кобзарям, які стали унікальним прикладом поєднання етнографії, художнього письма та психологічної глибини. В центрі творів письменника постає образ сліпого музиканта, як носія сакральної пам'яті, який через музику артикулює колективний біль. В оповіданні "Про що плаче бандура" музичний інструмент постає не просто як засіб самовираження, а як суб'єкт – він "плаче", "пам'ятає", "говорить". Це є прикладом феноменологічного перенесення емоції на об'єкт, що функціонує як посередник між людиною й історією. Сліпий кобзар не бачить світ, але його пальці "бачать" біль поколінь, а його бандура стає хронікою нації.

Ще одним ключовим аспектом творчості Г. Хоткевича, на який слід звернути увагу, – це *фольклор, як архетипічна структура відновлення*. Письменник свідомо звертається до фольклорної традиції, реконструюючи в творах архайчні моделі світогляду, символічного мислення, циклічну часовість. Це стає не лише етнографічним жестом, а й механізмом повернення до колективного коріння, спробою автором через такі архетипи, як герой, мати, дім, пісня "зцілити" розірвану тяглість національного існування. Така структура виконує терапевтичну функцію: травма отримує форму, яка дозволяє інтегрувати її в колективну свідомість. Також, звернення Г. Хоткевича до фольклорно-міфологічного арсеналу, означає не відтворення традиції, а її інтерпретацію в категоріях сучасної психосоціальної реальності. Так, гуцульський простір у творах письменника – це не лише географія, а символічний горизонт, у якому буття й небуття перетинаються в межовому досвіді. Гори, печери, ліси, самота – це топоси, де трагічне втілюється в ритмі природи, в простих жестах і мовчанні. "... І уснули з нею гори, повились в туман ізвори, ніч притихла, хвили стали, тіні світла вколосили. Лиш ген-ген, не знаєш-далеко, там, де в синь-

верхи повіті, тужно, тоскно, мельодійно грає гуцул на трембіті... Навчи мене, смереко, бути таким, як ти. З дня життя, з брудів і болю щоб умів вирости до сонця й усміхнутися світові. І вибачити своїй сірій минувшині і сполин самий про минулу чорну гірку в'язку тернів зробити прекрасним і стати самому чистим, як вода, що корінь твій обливає, смерічко" (Хоткевич, 1931, с. 46; 1932, с. 36, 172). Як бачимо, травма у Г. Хоткевича не артикулюється прямо, а виявляється через такі симптоми, як заціпеніння, обірвана мова, переривання ланцюгів логіки. Образи глухих просторів, тиші в горах, пісень без слів – це репрезентація "мовчазної травми", яку феноменологія описує як до-дискурсивне переживання. Власне, через відсутність прямої репрезентації й відбувається справжнє переживання травматичного: через структури замовчування, редукції, заміщення, те що в термінах Моріса Мерло-Понті постає як "переживання межового". Таким чином, можна говорити про те, що Г. Хоткевич виступає не лише як письменник, а як феноменолог нації, який через літературну форму намагається дати голос тому, що не може бути сказане – досвіду історичного болю, духовної самотності, культурного зневаження. Ось як описує такий душевний стан отця Кравевича та його матушки Г. Хоткевич в романі "Довбуш": "... Хотілося хоч іноді товариства рідних, трохи ширшої бесіди. Не було ще тоді Ніцше на світі, а то матушка залюбки повторяла би його афоризм: втомилася вже я все давати поради. Як хотілося би й мені узяти щось від інших... Так і йшло життя цієї пари, можна би сказати, тихо, якби не ота вічна нервовість, вічна збудженість отця Кравевича. Щось у цьому було з конкістадора, щось із вічного бунтівника, конфедерата. Рішуче помилково він потрапив до сутани; йому далеко більше до лиця була б якщо не кольчуга, то, в усякому разі, плащ народного трибуна. Він тоскував, він не знаходив собі місця, коли не протестував, не громив філіппіками; коли не здавалося йому, що когось організовує, щось підготовляє, до чогось готується. Мабуть, за цю рису характеру, розгадану на верхах і оцінену негативно, і злетів отець Кравевич до убогої сільської парафії. Видно, сила, яка його сюди перевела, добре знала перифразоване російське прислів'я: "Дальше едешь – тише будешь". Міркували, певно, що тут Кравевич порозумнішає. А ні – існують іще засоби. Але отець Кравевич не смирився, не упокорювався. Навпаки. Оце йому здавалося, саме тепер знайшов те поле діяльності, за яким тужив усе своє життя. Дві людини, з яких одна чула в собі колосальні засоби чину, але не чула під нею жодної ідейної обґрунтованості, і друга, що вміла все теоретично обґрунтувати, але ніколи не бачила реальних сил для здійснення своїх мрійних постулатів, – таких дві людини тягнені незримою силою одна до одної з різних точок земної кулі, аби доповнити одна одну й аби слово сталося дією" (Хоткевич, 2010, с. 11).

Загалом, виявлення художніх стратегій трансформації травми в творах Г. Хоткевича простежується в низці стратегій, які перетворюють травму на мистецький текст. Насамперед, це тілесність, як метафора болю – опис тілесного досвіду персонажів, як носія духовної муки (наприклад, образ сліпого кобзаря). Трансценденція через фольклор – використання народної пісні як колективного несвідомого, що акумулює досвід поколінь. Простір природи, як естетика порятунку – гори, вода, ліс як місце звільнення від тиску історичної травми. Все це вкладає Г. Хоткевич в естетику, визнаючи її вплив на людину. "Естетика, – пише він, – це – насамперед асоціація. Асоціюючи ж навіть невідповідні елементи, можна дістати бодай орнамент. Таким чином люди, що носять у собі

силу, яка може надавати чи віддавати річам дещо, – мають змогу все зробити прекрасним. В прекрасному суб'єкт має таке ж велике значіння, як об'єкт... Але це так при звичайному стані характерів і художніх речей. Коли ж яка з цих двох сторін виходить поза межі загальної звичайності – картина діаметрально міняється, тобто починає мати значіння або одно або друге" (Хоткевич, 1929, с. 233).

Драматургія Г. Хоткевича також наповнена глибоким психологічним осмислення соціального конфлікту, як травматичного зламу. Досить чітко це простежується в його п'єсах, в яких конфлікт між особистістю та колективом, між старим і новим, набуває характеру внутрішнього драматизму. В них автор описує, як герої не витримують нових реалій – вони або ламаються, або втрачають себе. В цьому виявляється парадокс, коли зовнішні буремні революційні зміни стають проекцією внутрішнього – руйнування стабільного "Я" людини. Феноменологічно це зчитується як дезорієнтація суб'єкта у власному світі. Разом з тим у творчому доробку Г. Хоткевича чітко простежується *феноменологія внутрішнього часу й національного "Я"*. У письменника простір і час часто розгортаються не як лінійні категорії, а як особистісні, суб'єктивні, "внутрішні" явища. Це відповідає феноменологічній інтенції: відображення реальності не як об'єктивного факту, а як пережитого досвіду. Через внутрішній час героя, його приглушені рефлексії, Г. Хоткевич відтворює внутрішню логіку національної ідентичності, сконструйованої в умовах травматичного розриву з історією. "Світ великий і багатоликий і все таке інше, а преціж людський розум знайшов у ньому єдності й закони, провів директивні лінії, дав кришталям осі, і може, як однаково святі добро і зло – так однаково важні урозмаїчування життя і його ж уоднолінування. І ми, різнотонні культурники, розшарпані максимумами почувань при мінімумах їх напружень – ми все ж мусимо завжди виходити з дрібних і простих істин. Як не хвастай, а поскребти – й вилізе шило з мішка. От ти поступовець. І говориш пишні слова, можеш бути навіть редактором часописі, сидіти в тюрмі, але коли ти не є поступовцем з душі, з внутрішньої суті, – твоє назадняцтво все одно вилізе колись і то цілком несподівано, там де ти не підозріваєш. Бо людина є подібною до пирога. Головне в ній – начинка. Тісто служить тільки для вдержання начинки в певних формах, а блиску надає тоносінька версточка масла. Так от культура – то ота версточка масла. А начинка може бути при тім дуже поганою" (Хоткевич, 1929, с. 234).

Авторська оптика Г. Хоткевича дозволяє розглядати індивідуальні переживання героїв як еманацию колективного несвідомого, що означає перетворення приватного болю в колективну емоційну структуру. Особисті трагедії персонажів – убивства, розлуки, приниження, втрати – завжди розміщені в ширшому історико-культурному контексті. Отже, можна говорити про те, що твір у Г. Хоткевича функціонує як простір культурної трансформації, де приватне стає символом народного. Таким символом народного став образ Довбуша в романі Г. Хоткевича. "Так закінчилось життя славного опришка. А народ не забув Довбуша, і оспівав його в найкращих своїх піснях, ов'яв поезією, чарівними легендами, і в очах народу Довбуш став героєм. Немає гуцула, дитини малої гуцульської, яка не знала би оповісти про Довбуша і його героїчну боротьбу з панами. Тихими вечорами зимовими, коли збирається, повечерявши, сім'я, старий дід оповідає минувшину і в тім конче про Довбуша. Не хочуть вірити люди, що Довбуш умер" (Хоткевич, 2010, с. 243).

Продовжуючи тему перетворення особистої втрати на колективну метафору, слід зазначити, що в цьому контексті одним із найважливіших результатів дослідження стало простеження трансформації приватного досвіду в колективний образ. Через автобіографічні алюзії та символічні конструкції (образ вигнанця, мандрівного кобзаря, забутого села) Г. Хоткевич транслює індивідуальний біль як національну парадигму. Його лірика створює міф про поета як людину, що зберігає голос спільноти тоді, коли її мова або заборонена, або знищена. Це відповідає постулатам теорії культурної травми, яка вважає мистецтво механізмом збереження колективної ідентичності в умовах історичної катастрофи.

Попри свій ненауковий характер, автобіографічний нарис Г. Хоткевича став джерелом ключових смислів для розуміння його письменницької ідентичності. В тексті його "Автобіографії" яскраво проявляється тема особистої травми письменника – духовного виключення, самотності, переслідування, а також свідомого вибору бути голосом "простих людей". Г. Хоткевич описує, як його вигнали з технічного інституту за революційну діяльність, як цензура нищила його твори, як ворожо до нього ставилась влада. Ці спогади – не лише приватна історія, а приклад трансгенераційної травми української інтелігенції, репрезентативний для всієї культурної еліти. Г. Хоткевич вважав, що його Музою є народ. Його біль – це його біль. Його німота – це його пісня (Хоткевич, 1928).

Якщо розглядати письменника як носія трансгенераційної пам'яті, то через власну життєву долю саме Г. Хоткевич уособлює долю українського інтелігента першої третини ХХ ст., який водночас був учасником, свідком і жертвою національної трагедії. Його тексти свідчать не лише про епоху, а й про тяглість травми – пам'яті, яка передається поколіннями, незважаючи на офіційне забуття, цензуру чи фізичне знищення автора. Попри все Г. Хоткевич вірив у те, що прийде "Великий Керманич Людськості – Розум. От він уже твердо виявить, що таке моральне й неморальне. Розум положить тому кінець. Він скаже, що моральним є те, що знаменує собою Поступ, що спричиняється рухові "вперед і вище", що лінію життя людини веде вгору. Все ж, що підтримує status quo прямо або понижає лінію життя, все те неморальне й має бути нищене, топтане, вириване з корінням... Що робить мене вищим, а разом зі мною моє оточення, мій нарід, світ цілий – то моральне. Що ж топче мою індивідуальність, губить кращі мої змоги, сіє велику незгоду – все те неморальне" (Хоткевич, 1929, с. 210-211).

Отже, твори Г. Хоткевича свідчать про те, що автор не просто фіксував історичні обставини чи етнографічні дані, а сформував цілісну поетику травми – культурну матрицю, в якій особисте та колективне, матеріальне та символічне, історичне та екзистенційне – невіддільні. Таким чином, його творчість виконує функцію художньої трансформації травматичного досвіду, надаючи йому змісту, структури й можливості для переосмислення наступними поколіннями.

Дискусія і висновки

Аналіз художньої спадщини Г. Хоткевича в межах етнопсихологічного та феноменологічного підходів дозволяє по-новому оцінити його внесок у формування національної ідентичності, зокрема в контексті колективного переживання травми. Проте варто зауважити, що такі підходи ще недостатньо апробовані в українському літературознавстві, особливо щодо письменників, яких у радянський період активно маргіналізували або виключали з культурного канону. У вітчизняному гуманітарному

дискурсі Г. Хоткевича частіше розглядають як просвітника, етнографа, реформатора української театральної справи або популяризатора бандурного мистецтва. Натомість феномен його художньої рефлексії над глибинною психоісторією нації, травматичними формами національного досвіду та кризою ідентичності залишається на периферії академічної уваги. У цьому дослідженні зроблено спробу подолати таке одновимірне бачення творчості Г. Хоткевича, щоб допомогти відкрити її для нових методологічних інтерпретацій.

Проте дискусійним залишається питання межі між етнографією та художністю в творах Г. Хоткевича. Частина дослідників схильна бачити в його текстах лише етнографічну фіксацію народного життя. Однак, як показує феноменологічний аналіз, багато елементів фольклору, символіки й оповідної структури мають глибше смислове навантаження: вони відтворюють колективну психічну матрицю, де травма набуває кодифікованої художньої форми.

Також дискусійним залишається питання – чи здатне мистецтво зцілити травму, чи воно лише фіксує її наслідки? У випадку Г. Хоткевича ми бачимо скоріше другу тенденцію: тексти не пропонують катарсису, а навпаки – залишають читача в стані резонансу з болем. Проте саме цей резонанс є важливим для формування культурної пам'яті, адже через мистецьку форму ми навчаємося співпереживати й осмислювати досвід поколінь.

Г. Хоткевич створює простір, у якому мовчання не є відсутністю, а способом бути. Його твори навчають бачити межі висловлюваного, уважно ставитися до контексту, до замовчуваного. Через це його спадщина сьогодні постає надзвичайно актуальною: в умовах нових травм – війни, втрат, окупації – українська культура знову повертається до питань, які вдало підмічав Г. Хоткевич, і шукає в них духовну опору.

Ще одним важливим аспектом є те, що Г. Хоткевич не просто зображав травматичні стани, а пропонує моделі їх трансформації. Через фольклор, музику, містичні й архетипічні елементи він не лише фіксує біль, а й шукає шляхи подолання, створюючи простір для катарсису, естетичного зцілення та національного оновлення. Таким чином, творчість Г. Хоткевича резонує з сучасними теоріями культурної травми, трансгенераційної пам'яті, афективної історії, зокрема через те, що вона дає можливість ідентифікувати механізми виживання культури в умовах системного насильства й забуття. Його твори можна читати як культурні "тексти виживання", де кожне слово – це акт спротиву забуттю. І водночас – спроба повернення до глибинної автентичності.

Загалом, досвід осмислення травми в творчості Гната Хоткевича є унікальним прикладом того, як література може бути не лише мистецьким актом, а й інструментом культурної пам'яті, саморефлексії та національного виживання. Його спадщина актуалізується сьогодні в контексті нових історичних випробувань, відкриваючи нам простір для розуміння того, як глибини минулого можуть формувати сенси сучасності.

Внесок авторів: Наталія Ярмоліцька – концептуалізація; аналіз джерел, підготовка літератури та теоретичних засад дослідження, написання манускрипту; перевірка та редакція манускрипту; Людмила Євдокимова – концептуалізація; аналіз джерел, підготовка літератури та теоретичних засад дослідження, написання манускрипту; перевірка та редакція манускрипту; Дмитро Товмаш – концептуалізація; аналіз джерел, підготовка літератури та теоретичних засад дослідження, написання манускрипту; перевірка та редакція манускрипту.

Список використаних джерел

- Безрукова, К., & Траверсе, Т. (2022). Концептуальна та операціональна моделі дослідження соціально-психологічних особливостей електоральних груп України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*, 1(15), 5–9. [https://doi.org/10.17721/BSP.2022.1\(15\).1](https://doi.org/10.17721/BSP.2022.1(15).1)
- Гундорова, Т. (2012). *Травма. Пам'ять. Ідентичність: Українська культура в посттоталітарну епоху*. Грані-Т.
- Гусерль, Е. (2020). *Ідеї чистої феноменології і феноменологічної філософії. Кн. 1. Загальний вступ до чистої феноменології* (В. Кебуладзе, Пер. з нім.). Фоліо.
- Данилюк, І., & Богучарова, О. (2023). Вплив травматичного досвіду загрози життя на особистісний розвиток українців. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*, 2(18), 47–55. [https://doi.org/10.17721/BPSY.2023.2\(18\).7](https://doi.org/10.17721/BPSY.2023.2(18).7)
- Данилюк, І., Предко, В., & Кислинська, А. (2023). Психологічні особливості зв'язку життєстійкості та самооцінки особистості в складних життєвих ситуаціях. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*, 2(18), 63–69. [https://doi.org/10.17721/BPSY.2023.2\(18\).9](https://doi.org/10.17721/BPSY.2023.2(18).9)
- Данилюк, І. В. (2010). *Етнічна психологія як галузь наукового знання: історико-теоретичний вимір*. "САММІТ-КНИГА".
- Забужко, О. (2007). *Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій*. Факт.
- Костюк, Г. С. (1976). *Вікова психологія*. Радянська школа.
- Костюк, Г. С. (1952). *Нариси з історії вітчизняної психології XVII–XVIII ст.* Радянська школа.
- Кремень, В. Г., & Ільїн, В. В. (2020). *Людина у виходах цивілізації: від минулого – до майбутнього: Людина. Освіта. Соціум*. Грамота.
- Мерло-Понті Моріс. (2001). *Феноменологія сприйняття*. Український Центр духовної культури.
- Приходько, В. В. (2023). Феномен війни: точка бачення матеріалістичної феноменології. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія*, 1(8), 35–39. <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2023/8-6/8>
- Рікер, П. (2002). *Право і справедливість*. Дух і Літера.
- Тасенко, М. (2022). Передумови виникнення, історія розвитку, основні течії філософії психіатрії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія*, 2(7), 43–51. <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2022/7-8/11>
- Титаренко, Т. М. (2024). *Моє майбутнє залежить від мене: практики здорового сьогодення у воєнних і повоєнних умовах*. Імекс-ЛТД. <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/tytar-mono-24.pdf>
- Траверсе, Т. (2020). Політичне мислення як механізм функціонування політичної ідентичності. *Вісник Національного університету оборони України*, 56(3), 120–126. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2020-56-3-120-126>
- Траверсе, Т. (2023). Трансформація Я-концепції особистості: когнітивний аспект. *Вісник Національного університету оборони України*, 75(5), 151–156. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-75-5-151-156>
- Траверсе, Т., & Кравченко, С. (2022). Соціально-психологічний зміст та структура консолідації політичних груп (емпірична модель). *Політичні дослідження*, 2(4), 103–118. <http://pd.iapiend.gov.ua/article/view/269228>
- Улюра Ганна. (2023). *Писати війну*. Темпора.
- Хоткевич, Г. (1928). *Оповідання. Життєві аналогії*. (Т. 1–2). Рух.
- Хоткевич, Г. (1929). *Оповідання*. (Т. 4). Рух.
- Хоткевич, Г. (1931). *Гуцульські оповідання*. (Т. 7). Рух.
- Хоткевич, Г. (1932). *Камінна душа. Повість*. (Т. 8). Рух.
- Хоткевич, Г. (2010). *Довбуш. Історія України в романах*. Фоліо.
- Шевельов, Ю. (1987). *Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941). Стан і статус*. Сучасність. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/15218/file.pdf>
- Юнг, К. Г. (2018). *Архетипи і колективне несвідоме*. Центр навчальної літератури.
- Alexander, J. C. (2004). *Cultural Trauma and Collective Identity*. University of California Press.
- Caruth, Cathy (2017). *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History*. Johns Hopkins UP.
- Danyliuk, I., & Bohucharova, O. (2023). The Russia–Ukraine war in Western media: A psycholinguistic modelling of the 'hybrid' phase. *East European Journal of Psycholinguistics*, 10(2), 9–20. <https://doi.org/10.29038/eejpl.2023.10.2.dan>
- Predko, V., Schabus, M., & Danyliuk, I. (2023). Psychological characteristics of the relationship between mental health and hardness of Ukrainians during the war. *Frontiers in Psychology: Open Access*. (Volume 14|2023. Article number 1282326). <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1282326>
- Przykhodko, V., & Rudenko S. (2018). Body and Space Relationship in the Research Field of Phenomenological Anthropology: Blumenberg's Criticism of Edmund Husserl's "Anthropology Phobia". *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 13, 30–40. <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i13.125512>
- Ricoeur, P. (2000). *La Mémoire, l'Histoire, l'Oubli*. Le Seuil.
- Rudenko, S., & Tasenko, M. (2024). Interdisciplinary Aspects of Mental Disorders Classification Systems. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Philosophy*, 2(9), 44–49. <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2023/9-8/15>
- Rudenko, S., & Tasenko, M. (2024). Improving the Diagnosis of Post-traumatic Stress Disorder and Anxiety-depressive Disorders Using the

Methods of Phenomenological Philosophy: Experience of Interdisciplinary Practices in Ukraine. *Studia Warmińskie*, 61, 127–138. <https://doi.org/10.31648/sw.10789>

Rudenko, Sergii, Tasenko, Mykhailo, & Levcheniuk, Yevheniia (2025). Cosmos Containing Mental Disorders: Phenomenological Advancing for Psychopathology and Philosophy of Psychiatry. *Philosophy and Cosmology*, 34, 67–84. <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/34/4>

References

Alexander, J. C. (2004). *Cultural Trauma and Collective Identity*. University of California Press.

Bezrukova, K., & Traverse, T. (2022). Conceptual and operational models for studying the socio-psychological characteristics of electoral groups in Ukraine. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Psychology*, 1(15), 5–9 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.17721/BSP.2022.1\(15\).1](https://doi.org/10.17721/BSP.2022.1(15).1)

Caruth, Cathy. (2017). *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History*. Johns Hopkins UP.

Danylyuk, I., & Bogucharova, O. (2023). The impact of traumatic life-threatening experiences on the personal development of Ukrainians. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Psychology*, 2(18), 47–55 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.17721/BPSY.2023.2\(18\).7](https://doi.org/10.17721/BPSY.2023.2(18).7)

Danylyuk, I., Predko, V., & Kyslynska A. (2023). Psychological features of the relationship between resilience and self-esteem of an individual in difficult life situations. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Psychology*, 2(18), 63–69 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.17721/BPSY.2023.2\(18\).9](https://doi.org/10.17721/BPSY.2023.2(18).9)

Danyliuk, I., & Bohucharova, O. (2023). The Russia-Ukraine war in Western media: A psycholinguistic modelling of the 'hybrid' phase. *East European Journal of Psycholinguistics*, 10(2), 9–20. <https://doi.org/10.29038/eejpl.2023.10.2.dan>

Danylyuk, I. V. (2010). *Ethnic psychology as a branch of scientific knowledge: historical and theoretical dimension*. SUMMIT-BOOK [in Ukrainian].

Gundorova, T. (2012). *Trauma. Memory. Identity: Ukrainian Culture in the Post-Totalitarian Era*. Grani-T [in Ukrainian].

Husserl, E. (2020). *Ideas of Pure Phenomenology and Phenomenological Philosophy. Book 1. General Introduction to Pure Phenomenology* (V. Kebuladze, Trans.). Folio [in Ukrainian].

Jung, Carl Gustav. (2018). *Archetypes and the Collective Unconscious*. Center for Educational Literature [in Ukrainian].

Kostyuk, G. S. (1976). *Age psychology*. Soviet school [in Ukrainian].

Kostyuk, G. S. (1952). *Essays on the history of national psychology of the 17th–18th centuries: a collection of articles*. Soviet school [in Ukrainian].

Khotkevych, G. (1928). *Stories. Life analogies*. (Vol. 1–2). Rukh [in Ukrainian].

Khotkevych, G. (1929). *Stories*. (Vol. 4). Rukh [in Ukrainian].

Khotkevych, G. 1931. *Hutsul stories*. (Vol. 7). Rukh [in Ukrainian].

Khotkevych, G. (1932). *Stone soul. Story*. (Vol. 8). Rukh [in Ukrainian].

Khotkevych, G. 2010. *Dovbush. History of Ukraine in novels*. Folio [in Ukrainian].

Kremen, V. G., & Ilyin, V. V. (2020). *Man in the challenges of civilization: from the past to the future: Man. Education. Society*. Gramota [in Ukrainian].

Merleau-Ponty Maurice. (2001). *Phenomenology of Perception*. Ukrainian Center for Spiritual Culture [in Ukrainian].

Predko, V., Schabus, M., & Danyliuk, I. (2023). Psychological characteristics of the relationship between mental health and hardness of Ukrainians during the war. *Frontiers in Psychology*. Open Access. (Volume 142023. Article number 1282326). <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1282326>

Pyrkhodko, V., & Rudenko, S. (2018). Body and Space Relationship in the Research Field of Phenomenological Anthropology: Blumenberg's Criticism of Edmund Husserl's "Anthropology Phobia". *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 13, 30–40. <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i13.125512>

Pyrkhodko, V. V. (2023). The Phenomenon of War: The Point of View of Materialistic Phenomenology. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Philosophy*, 1(8), 35–39 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2023/8-6/8>

Ricker, P. (2002). *Law and Justice*. Spirit and Letter [in Ukrainian].

Ricoeur, P. (2000). *La Mémoire, l'Histoire, l'Oubli*. Le Seuil.

Rudenko, S., & Tasenko, M. (2024). Interdisciplinary Aspects of Mental Disorders Classification Systems. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Philosophy*, 2(9), 44–49. <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2023/9-8/15>

Rudenko, S., & Tasenko, M. (2024). Improving the Diagnosis of Post-traumatic Stress Disorder and Anxiety-depressive Disorders Using the Methods of Phenomenological Philosophy: Experience of Interdisciplinary Practices in Ukraine. *Studia Warmińskie*, 61, 127–138. <https://doi.org/10.31648/sw.10789>

Rudenko, Sergii, Tasenko, Mykhailo & Levcheniuk, Yevheniia (2025). Cosmos-Containing Mental Disorders: Phenomenological Advancing for Psychopathology and Philosophy of Psychiatry. *Philosophy and Cosmology*, Volume 34, 67–84. <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/34/4>

Shevelyov, Yu. (1987). *Ukrainian language in the first half of the twentieth century (1900–1941). State and status*. Suchasnist [in Ukrainian]. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/15218/file.pdf>

Tasenko, M. (2022). Prerequisites for the emergence, history of development, main trends in the philosophy of psychiatry. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Philosophy*, 2(7), 43–51 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2022/7-8/11>

Traverse, T. (2020). Political thinking as a mechanism of political identity functioning. *Bulletin of the National Defense University of Ukraine*, 56(3), 120–126. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2020-56-3-120-126>

Traverse, T. (2023). Transformation of the self-concept of the individual: cognitive aspect. *Bulletin of the National Defense University of Ukraine*, 75(5), 151–156 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-75-5-151-156>

Traverse, T., & Kravchenko, S. (2022). Socio-psychological content and structure of political group consolidation (empirical model). *Political Studies*, 2(4), 103–118 [in Ukrainian]. <http://pd.ipiend.gov.ua/article/view/269228>

Tytarenko, T. M. (2024). *My future depends on me: practices of a healthy present in war and post-war conditions*. Imeks-LTD [in Ukrainian]. <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/tytar-mono-24.pdf>

Ulura, Hanna. (2023). *Writing War*. Tempora [in Ukrainian].

Zabuzhko, O. (2007). *Notre Dame d'Ukraine: Ukrainian woman in the conflict of mythologies*. (2nd ed., rev.). Fact [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 08.03.25

Прорецензовано / Revised: 13.06.25

Схвалено до друку / Accepted: 15.06.25

Nataliia YARMOLITSKA, PhD (Philos.), Researcher

ORCID ID: 0000-0002-1922-3496

e-mail: natashav63@ukr.net

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Liudmyla YEVDOKYMOVA, Junior Researcher

ORCID ID: 0000-0002-3214-037X

e-mail: liudmyla.yevdokymova@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Dmytro TOVMASH, PhD (Philos.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0002-4576-0703

e-mail: tovmash@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ETHNOPSYCHOLOGICAL AND PHENOMENOLOGICAL EXPLICATION OF TRAUMATIC EXPERIENCE IN UKRAINIAN CULTURE THROUGH THE WORKS OF HNAT KHOTKEVYCH

Background. This article is dedicated to the analysis of the works of Ukrainian writer Hnat Khotkevych through the lenses of ethnopscychology and phenomenology as methods for exploring the collective traumatic experience of Ukrainian culture. Khotkevych's literary texts are examined as carriers of collective trauma, represented in artistic form. Special attention is paid to the analysis of literary images and themes that reflect such traumatic conditions as alienation, repression, spiritual duality, the destruction of traditional lifestyles, individual and collective pain, national oppression, and the tragedies of historical memory. The study investigates how the intentionality of Khotkevych's consciousness – directed toward experiencing national identity – is embodied in the linguistic imagery and artistic structure of his works.

Methods. An interdisciplinary approach is applied, combining ethnopscychological analysis, phenomenological reduction, historical-cultural hermeneutics, and textual interpretation.

Results. It has been established that Khotkevych's work represents a form of national memory, wherein individual experiences are transformed into a cultural, archetypal model of trauma (collective, historical, and ethnic). His texts function not only as aesthetic objects but also as phenomena of collective memory, reflecting deep layers of the Ukrainian people's ethnopscychic consciousness. It is demonstrated that by synthesizing folkloric, historical, and personal motifs, Khotkevych constructed an artistic paradigm in which national memory emerges as a deeply rooted source of self-understanding and spiritual resistance. In this sense, his creative legacy fulfills a function of cultural therapy, preserving the

integrity of identity amid historical catastrophes. The study outlines new approaches to literary text analysis as a space of traumatic experience, underscoring the need for further exploration of such practices within contemporary humanities.

C o n c l u s i o n s . *Hnat Khotkevych not only depicted the historical wounds of the Ukrainian people but also transformed them into symbolic images that contributed to the consolidation of the national "self" and the preservation of identity.*

K e y w o r d s : *Hnat Khotkevych, ethnopsychology, phenomenology, trauma, traumatic experience, national identity, Ukrainian culture, collective memory, historical memory.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.